

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**VREMENSKA PERSPEKTIVA I SKLONOST RIZIČNIM SEKSUALNIM
PONAŠANJIMA**

Diplomski rad

Tina Krznarić

Mentor: Dr.sc. Željka Kamenov

Zagreb, 2010.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	3
UVOD.....	4
Rizično seksualno ponašanje.....	4
Vremenska perspektiva.....	6
Vremenska perspektiva i rizično seksualno ponašanje.....	9
CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA.....	11
METODOLOGIJA.....	12
Sudionici.....	12
Mjerni instrumenti.....	12
Postupak.....	16
REZULTATI.....	16
RASPRAVA.....	26
Metodološki nedostaci i preporuke za buduća istraživanja.....	30
ZAKLJUČAK.....	32
LITERATURA.....	34
PRILOG.....	38

Naslov: Vremenska perspektiva i sklonost rizičnim seksualnim ponašanjima

Sažetak:

Vremenska perspektiva je orijentacija na prošlost, sadašnjost ili budućnost koja utječe na donošenje odluka, te doživljavanje i ponašanje. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos vremenske perspektive, spola i sklonosti rizičnim seksualnim ponašanjima. Rizično seksualno ponašanje je svako seksualno ponašanje koje podrazumijeva određenu vjerojatnost da će doći do negativnog ishoda seksualnog kontakta, kao što su zaraza spolno prenosivim bolestima, neželjena trudnoća ili seksualna viktimizacija. Na uzorku od 824 studenta Sveučilišta u Zagrebu primjenjen je Zimbardov inventar vremenske perspektive, Skala komunikacije s ciljem sigurnog spolnog odnosa te su postavljena pitanja iz područja rizičnih seksualnih ponašanja. Rezultati su pokazali da su kod žena izraženije dimenzije budućnosti i pozitivne prošlosti. Žene su manje sklone rizičnim seksualnim ponašanjima od muškaraca, te su sklonije komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa. Osobe izražene orijentacije hedonističke sadašnjosti pokazale su se sklonije nekim oblicima rizičnih seksualnih ponašanja. Uz određena ograničenja, zaključeno je da vremenska perspektiva objašnjava dio varijance sklonosti rizičnim seksualnim ponašanjima i komunikacije s ciljem sigurnog spolnog odnosa.

Ključne riječi: vremenska perspektiva, Zimbardov inventar vremenske perspektive, rizična seksualna ponašanja, komunikacija s ciljem sigurnog spolnog odnosa

Title: Time perspective and tendencies towards risky sexual behaviour

Abstract:

Time perspective is an orientation to past, present or future that influences decision making, perception and behaviour. The aim of this research was to examine the relationship between time perspective, gender and tendency towards risky sexual behaviour. Risky sexual behaviour is every sexual behaviour that presupposes certain probability that the sexual contact will have a negative outcome, such as sexually transmitted infectious diseases, unwanted pregnancy or sexual victimization. The Zimbardo Time Perspective Inventory, The Sexual Health Protective Communication Scale and questions regarding risky sexual behaviour were administered to a sample of 824 students of the University of Zagreb. Results have shown that women scored higher on the future and past – positive scale. They were also less inclined to engage in risky sexual behaviour than men and were more inclined to health protective sexual communication. Individuals with a dominant present- hedonistic orientation show greater tendency towards some risky sexual behaviours. With certain limitations, it is concluded that the time perspective partially accounts for the tendency towards risky sexual behaviour variance, as well as for some of the health protective sexual communication variance.

Key words: time perspective, Zimbardo Time Perspective Inventory, risky sexual behaviour, health protective sexual communication

UVOD

Zdravstvena ponašanja pridonose gotovo polovici smrtnih slučajeva godišnje (Mokdad i sur., 2004, prema Henson, Carey, Carey i Maisto, 2005). *Rizična ponašanja* povezana sa zdravljem, poput pušenja ili korištenja opijata, su ponašanja koja za posljedicu imaju neposredne ili dugoročne moguće štetne posljedice na zdravlje pojedinca. Rizično ponašanje je u ovom kontekstu ponašanje koje može, ali i ne mora nužno rezultirati štetnom posljedicom. Ono može biti djelovanje (npr. pušenje), ali i nedjelovanje (npr. nekorištenje sigurnosnog pojasa u automobilu) (Kralj, 2004). Ponašanja čije neizvođenje predstavlja zdravstveni rizik često se nazivaju i *zaštitnim ponašanjima* povezanim sa zdravljem (npr. upotreba kondoma, vježbanje i sl.), a njihovo izvođenje održava ili poboljšava zdravstveni status osobe.

Rizično seksualno ponašanje

Zbog sve ranijeg stupanja u spolne odnose i povećanja broja oboljelih od spolno prenosivih bolesti, posljednjih desetljeća na važnosti dobivaju zaštitna ponašanja povezana sa seksualnim zdravljem i prevencija rizičnih seksualnih ponašanja. Štulhofer, Jureša i Mamula (1999) rizično seksualno ponašanje definiraju kao svako seksualno ponašanje koje podrazumijeva određenu vjerojatnost da će doći do negativnog ishoda seksualnog kontakta. Postoje tri skupine takvih negativnih ishoda: a) neželjena trudnoća, b) zaraza spolno prenosivim bolestima, i c) seksualna viktimizacija. Ponašanja poput promiskuitetnosti, neupotrebe kondoma i drugih oblika kontracepcije, te stupanja u spolne odnose pod utjecajem psihoaktivnih tvari povećavaju vjerojatnost ranije spomenutih negativnih ishoda.

Korištenje kondoma osnovno je zaštitno ponašanje koje smanjuje vjerojatnost zaraze spolno prenosivim bolestima, kao i rizik od neželjene trudnoće. Catania i sur. (1989) utvrdili su da je korištenje kondoma povezano s percipiranom ugodom prilikom spolnog odnosa s kondomom te s komunikacijskim vještinama. Ovaj nalaz podupiru i rezultati Raj (1996), koja je pokazala da je pregovaranje o korištenju kondoma prije stupanja u spolni odnos povezano s većom vjerojatnošću stupanja u spolni odnos uz korištenje kondoma. Očigledno je da posebnu vrstu rizika predstavlja neadekvatna komunikacija s partnerom prije stupanja u spolni odnos, budući da neinformiranost o partnerovim prethodnim seksualnim iskustvima ili zdravstvenom statusu, te neadekvatna komunikacija o upotrebi kondoma povećavaju vjerojatnost zaraze spolno

prenosivim bolestima. Komunikaciju s ciljem sigurnog spolnog odnosa neki autori nazivaju alternativnim metodama smanjenja rizika vezanog uz spolni odnos (Rothspan i Read, 1996). Iako su sklonije komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa (Catania, Coates i Kegeles, 1994), te čekaju duže prije stupanja u spolni odnos s novim partnerom (Siegel, Klein i Roghman, 1999), žene se češće upuštaju u nezaštićene spolne odnose (Gálvez-Buccollini, DeLea, Herrera, Gilman i Paz-Soldan, 2009; Raj, 1996).

Upotreba psihoaktivnih tvari prije stupanja u spolni odnos također povećava rizik, budući da je stupanje u spolni odnos pod utjecajem alkohola povezano s većom vjerojatnošću stupanja u nezaštićeni spolni odnos, posebice u slučaju novih seksualnih partnera (Brown, 2007). Pylypchuk i Marston (2008) utvrdili su da je ta povezanost snažnija za žene nego za muškarce. Pojedinci koji povremeno ili stalno koriste droge, češće se upuštaju u rizična seksualna ponašanja, te češće s takvim obrascima ponašanja nastavljaju kroz život, a imaju i više partnera tokom života (Tapert, Aarons, Sedlar i Brown, 2001). Kao što navode Gálvez-Buccollini i sur. (2009), korištenje droge prije stupanja u spolni odnos smanjuje vjerojatnost da će biti korišten kondom za 50%. Isti autori navode da povijest korištenja zabranjenih supstanci udvostručuje vjerojatnost stupanja u spolne odnose s usputnim partnerima, te utrostručuje vjerojatnost zaraze spolno prenosivim bolestima.

Na vjerojatnost stupanja u rizične spolne odnose utječu i neki sociokognitivni faktori. Prema Raj (1996), to su prvenstveno pozitivan stav prema upotrebi kondoma, percepcija veće opasnosti zaraze spolno prenosivim bolestima, te viša percipirana samoeфикаsnost vezana uz sigurne spolne odnose. Sael i Agostinelli (1994) navode impulzivnost, posebice u donošenju odluka, kao bitnu crtu ličnosti povezanu s povećanom vjerojatnošću stupanja u rizična seksualna ponašanja. Takav zaključak podupiru i rezultati Robbins i Bryan (2004), koji su utvrdili da visoka impulzivnost i traženje uzbuđenja negativno koreliraju s uporabom kondoma pri spolnim odnosima u posljednjih šest mjeseci. Dodge, Reece, Cole i Sandfort (2004) pokazali su da osobe visoke seksualne kompulzivnosti imaju više seksualnih partnera. Osobe visoke impulzivnosti u donošenju odluka te one s visokom seksualnom kompulzivnošću su osobe koje se prepuštaju trenutnim užicima, pa zaštita od seksualnog rizika kod takvih pojedinaca postaje nebitna stvar. Međutim, postoje i osobe koje vjeruju da nemaju suviše utjecaja na zbivanja u svom životu ili ih jednostavno nije briga za posljedice.

Kod takvih pojedinaca često je sniženo samopoštovanje. Nisko samopoštovanje povezano je s više rizičnih seksualnih ponašanja, manjom vjerojatnošću upotrebe kondoma, te zlouporabom alkohola i droga (Gullette i Lyons, 2006). Imajući na umu da je jedna od osnovnih karakteristika depresivnosti sniženo samopoštovanje, zaključak Gullette i Lyons (2006) potvrđuju i rezultati Lehrer, Shrier, Gortmaker i Buka (2010), koji su ustvrdili da depresivnost konzistentno predviđa rizično seksualno ponašanje, posebice ne korištenje kondoma, ili bilo kakvog drugog oblika kontracepcije, te stupanje u spolne odnose pod utjecajem droga.

Većina zaštitnih ponašanja povezanih sa seksualnim zdravljem orijentirana su na budućnost (Rothspan i Read, 1996). Osoba mora biti u stanju zamisliti svoje buduće postupke kako bi se mogla pripremiti za njih, primjerice kupiti kondom. Također, pojedinac mora biti u stanju odgoditi trenutno zadovoljenje (npr. stupanje u nezaštićeni spolni odnos) radi većih dobiti u budućnosti (npr. ostati zdrav), za što je potreban određen stupanj samokontrole. Stoga možemo reći da sva zaštitna ponašanja povezana sa zdravljem imaju zajedničku karakteristiku: ulaganje truda u sadašnjosti zbog mogućih dobiti u budućnosti. Zbog naglašene vremenske dimenzije ovakvih ponašanja, za pretpostaviti je da će riziku biti sklonije osobe koje su zaokupljene trenutnim užicima i koje ne mogu predvidjeti kakve posljedice u budućnosti njihova trenutna ponašanja mogu imati. Stoga bi za razumijevanje individualnih razlika u sklonosti zdravstvenim ponašanjima od velike koristi mogla biti psihološka varijabla koja objašnjava odnos pojedinaca prema vremenu - *vremenska perspektiva*.

Vremenska perspektiva

Prema Keough, Zimbardo i Boyd (1999), doživljaj sebe, svijeta i međuljudskih odnosa se filtrira kroz kognitivne procese utemeljene na vremenu. Protok osobnog iskustva učimo spontano kategorizirati u prošlost, sadašnjost ili budućnost. Ovaj temeljni proces, nazvan *vremenskom perspektivom*, trajni je način odnosa prema ljudima i događajima, a naučen je u ranoj dobi putem kulture, obrazovanja i obiteljskih utjecaja (Nurmi, 1991). Vremenske kategorije prošlosti, sadašnjosti ili budućnosti koriste se pri kodiranju, pohranjivanju i dosjećanju događaja, te pri formiranju očekivanja i ciljeva (Boyd i Zimbardo, 2005). Idealni mentalni okvir, tzv. „uravnotežena vremenska perspektiva“, omogućuje osobi da fleksibilno odabire između kategorija prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, ovisno o zahtjevima situacije, osobnim i društvenim

preferencijama ili procjeni raspoloživih resursa. Uravnotežena vremenska perspektiva zapravo i ne postoji (Zimbardo i Boyd, 2008). U stvarnosti se kod ljudi razvija tendencija da se prenaplaćava jedna od vremenskih kategorija. Tada govorimo o *vremenskoj orijentaciji* na prošlost, sadašnjost ili budućnost. Kada se učestalo javlja, ova pristranost postaje prediktivna za ponašanje u brojnim svakodnevnim situacijama, te ju možemo smatrati varijablom individualnih razlika ili dispozicijskim stilom (Zimbardo i Boyd, 1999). No, to ne znači da je isključena mogućnost promjene orijentacije u određenim situacijama pod utjecajem okolinskih faktora (Crockett, Weinman, Hankins, Marteau, 2009). Vremenska orijentacija je u podlozi drugih psiholoških konstrukata kao što su postignuće, postavljanje ciljeva, preuzimanje rizika, traženje uzbuđenja, ruminacije, krivnja itd. (Zimbardo i Boyd, 1999).

Vremenska perspektiva mjeri se upitnikom Zimbardo Time Perspective Inventory (ZTPI). Zimbardo i Boyd (1999) faktorskom analizom rezultata na ZTPI-ju su otkrili postojanje pet faktora vremenske perspektive: prošlost - negativna, prošlost - pozitivna, sadašnjost - hedonistička, sadašnjost - fatalistička i budućnost.

Faktor prošlost - negativna ocrtava općenito pesimističan, negativan i odbojan stav prema prošlosti. Budući da je prošlost rekonstruktivne prirode, ovi negativni stavovi mogu biti posljedica stvarnih negativnih iskustava ili traumatičnih događaja, ali i negativne rekonstrukcije bezazlenih događaja (Zimbardo i Boyd, 1999). Negativno ruminiranje je povezano s depresijom, pa su osobe s izraženim faktorom negativne prošlosti sklone depresiji, anksioznosti, nezadovoljstvu, niskom samopouzdanju i sniženoj emocionalnoj stabilnosti (Zimbardo i Boyd, 1999). Utvrđena je i značajna povezanost ovog faktora i agresivnosti (Zimbardo i Boyd, 1999). Goldberg i Maslach (1996) ispitali su povezanost rezultata na ZTPI i dimenzija Big Five upitnika: faktor negativne prošlosti korelirao je negativno s emocionalnom stabilnošću, ekstraverzijom, savjesnošću i ugodnošću. Riječ je o osobama nezadovoljavajućih međuljudskih odnosa, s manje prijatelja, koji rijetko doživljavaju zadovoljstvo u životu (Zimbardo i Boyd, 1999).

Faktor prošlost - pozitivna odražava topao i senitimentalan osjećaj prema prošlosti (Boyd i Zimbardo, 2005). Riječ je o osobama koje se rado prisjećaju prošlosti i uživaju u obiteljskim ritualima. Žene postižu nešto više rezultate od muškaraca na ovoj dimenziji (Zimbardo i Boyd, 1999). Za razliku od faktora negativne prošlosti, ovaj

faktor opisuje zdrav odnos prema životu. Osobe ovakve vremenske orijentacije imaju nisku depresivnost, anksioznost i agresivnost te visoke rezultate na skalama samopouzdanja i zadovoljstva (Zimbardo i Boyd, 1999). Imaju visok rezultat i na Big Five dimenzijama ekstraverzije i ugodnosti (Goldberg i Maslach, 1996). Zimbardo i Boyd (1999) opisuju osobe s dominantnim faktorom pozitivne prošlosti kao pomalo introvertirane, s bliskim prijateljstvima, te većom vjerojatnošću da su trenutno u stabilnoj romantičnoj vezi.

Faktor sadašnjost - hedonistička reprezentira hedonistički, bezbrižan stav prema životu, te sklonost riziku. Riječ je o osobama usmjerenim na trenutne užitke, bez većih briga oko posljedica u budućnosti (Zimbardo i Boyd, 1999). Osobe s izraženim faktorom hedonističke sadašnjosti su impulzivne, obuzete sadašnjošću i željne stalnog uzbuđenja (Boyd i Zimbardo, 2005). Nisu spremne ništa žrtvovati u sadašnjosti za buduće nagrade. Karakterizira ih slaba samokontrola, te naglasak na traženju uzbuđenja i noviteta. Utvrđene su korelacije s Big Five dimenzijama: pozitivna povezanost s ekstraverzijom, te negativna sa savjesnošću i emocionalnom stabilnošću (Goldberg i Maslach, 1996). Također, utvrđena je sklonost agresivnosti, depresiji, traženju uzbuđenja, te smanjenoj ego kontroli, dok su korelacije sa savjesnošću, emocionalnom stabilnošću, razmatranjem budućih posljedica i kontrolom impulsa bile negativne (Zimbardo i Boyd, 1999). Prema Zimbardo i Boyd (1999) to su pojedinci koji češće konzumiraju alkohol i druga opojna sredstva, nisu religiozni, imaju nejasne buduće ciljeve. Prepuni su energije, uključeni u mnogobrojne aktivnosti i sudjeluju u velikom broju raznovrsnih sportova.

Faktor sadašnjost - fatalistička se u mnogočemu razlikuje od prethodnog faktora. Riječ je o faktoru koji predstavlja fatalistički, bespomoćan stav prema životu i budućnosti. Osobe s izraženim fatalističkim odnosom prema sadašnjosti vjeruju da imaju vrlo malo kontrole nad događajima u svom životu, da sreća igra veliku ulogu u svakidašnjim događajima, te se prepuštaju „sudbini“. Očekivano, osobe s dominantnim faktorom fatalističke sadašnjosti sklone su depresiji i anksioznosti, a s obzirom na osjećaj nemoći u upravljanju svojim životom, postižu i vrlo visoke rezultate na agresivnosti (Boyd i Zimbardo, 2005). Neprijateljski su nastrojene, imaju sniženo samopouzdanje, te su sklone traženju uzbuđenja (Zimbardo i Boyd, 1999). Ovakvo viđenje života, izraženo faktorom fatalističke sadašnjosti, negativno korelira s

razmišljanjem o budućim posljedicama vlastitih djela (Zimbardo i Boyd, 1999). Goldberg i Maslach (1996) utvrdili su negativne povezanosti ovog faktora s ekstraverzijom, savjesnošću, otvorenošću i emocionalnom stabilnosti. Prema Zimbardo i Boyd (1999) riječ je o pojedincima koji su nezadovoljni svojim životom i ne vjeruju da je ikakvo poboljšanje moguće. Indikativno je i da izražavaju želju za kraćim životom od osoba ostalih vremenskih orijentacija (Zimbardo i Boyd, 1999).

Faktor budućnost je zastupljen kod pojedinaca sklonih planiranju, kod kojih dominira usmjerenost na ciljeve i buduće nagrade (Zimbardo i Boyd, 1999). Žene postižu značajno više rezultate od muškaraca na ovoj dimenziji. Utvrđena je povezanost sa savjesnošću, preferencijom za konzistentnost, ovisnošću o nagradama, te sniženim traženjem uzbuđenja i noviteta (Zimbardo i Boyd, 2008). Istovremeno, faktor budućnosti negativno je povezan s ponašanjima koja mogu ugroziti buduće ciljeve, kao što su agresivnost, impulzivnost i preuzimanje rizika (Zimbardo i Boyd, 1999). Depresivnost i anksioznost negativno koreliraju s opisanim faktorom (Boyd i Zimbardo, 2005). U istraživanju Goldberg i Maslach (1996) utvrđena je vrlo jaka povezanost sa savjesnošću i ekstraverzijom. Prema istraživanju Zimbarda i Boyda (1999), osobe s orijentacijom na budućnost su vrlo organizirane, ambiciozne i spremne žrtvovati trenutne užitke za postizanje svojih ciljeva u budućnosti. Iako se ovakva orijentacija na prvi pogled čini poželjnom, ova skupina je češće izvještavala o prisutnosti stresa u životu, te osjećaju pritiska da vrijeme moraju dobro iskoristiti. Osobe usmjerene na budućnost češće hranu biraju prema nutritivnim vrijednostima nego prema okusu, planiraju živjeti najduže, te imaju vrlo jasnu viziju svog budućeg života (Zimbardo i Boyd, 1999).

Vremenska perspektiva i rizično seksualno ponašanje

Budući da je vremenska orijentacija varijabla koja je povezana s ponašanjem na mnogim područjima života, a utječe i na stavove te pogled na svijet, može se pretpostaviti da će utjecati i na seksualno ponašanje, odnosno sklonost rizičnim seksualnim ponašanjima. Dosadašnja istraživanja to i potvrđuju. Rothspan i Read (1996) su utvrdili da su osobe s visokim rezultatom na orijentaciji sadašnjosti seksualno aktivnije, te se ističu po velikom broju partnera. Takav nalaz je i očekivan, budući da osobe orijentirane na sadašnjost, posebice hedonističke orijentacije sadašnjosti, kada se nađu u prilici za spolni odnos, zbog slabije kontrole impulsa se ne mogu oduprijeti

trenutnim porivima. Za razliku od njih, osobe negativne orijentacije na prošlost predstavljaju većinu među osobama koje nisu stupile u spolni odnos (Zimbardo i Boyd, 1999). Prema Robbins i Bryan (2004), osobe dominantne orijentacije budućnosti najrjeđe stupaju u spolne odnose pod utjecajem psihoaktivnih tvari, posebice alkohola, te percipiraju veći rizik povezan s ovakvim ponašanjima, a Burns i Dillon (2005) su na uzorku afroameričkih studenata otkrili značajnu povezanost vremenske orijentacije budućnosti i korištenja kondoma. Richard, Van der Pligt i De Vries (1996) pružaju moguće objašnjenje ovakvih rezultata. Naime, svojim su istraživanjem utvrdili da postoji razlika između osjećaja vezanih uz samo rizično ponašanje i osjećaje za koje sudionici pretpostavljaju da će nakon izvođenja ponašanja imati (npr. žaljenje, sram itd.). Pokazali su da su sudionici kod kojih je inducirano razmišljanje o osjećajima nakon izvođenja rizičnog seksualnog ponašanja manje skloni takvom ponašanju od sudionika koji su navedeni da razmišljaju o osjećajima prisutnim tokom samog ponašanja. Osnovna karakteristika pojedinaca s izraženom orijentacijom budućnosti je anticipiranje budućnosti i sagledavanje posljedica današnjih ponašanja na budućnost, pa je moguće da je razmišljanje o osjećajima koji će se vjerojatno javiti nakon izvođenja rizičnog seksualnog ponašanja ono što pojedince izražene orijentacije budućnosti sprječava da se upuštaju u rizična seksualna ponašanja.

Kao što je ranije navedeno, izlaganje rizičnim seksualnim ponašanjima vjerojatno je uvjetovano donekle različitim motivacijskim faktorima. Kod nekih pojedinaca riječ je o nemogućnosti kontrole impulsa, prepuštanju trenutnim užicima uz nevoljkost prekidanja započete seksualne aktivnosti kako bi se poduzele preventivne mjere. Takvi pojedinci nisu spremni odgoditi trenutno zadovoljenje (spolni odnos) kako bi osigurali dobitke u budućnosti (biti zdrav i sl.). Najvjerojatnije je riječ o pojedincima hedonističke orijentacije sadašnjosti. S druge strane, postoje i pojedinci koji vjeruju da ne mogu utjecati na ishode u svom životu, pa niti ne poduzimaju preventivne mjere. Izlaganje rizičnim seksualnim ponašanjima zbog osjećaja bespomoćnosti je nešto što bi moglo biti karakteristično za osobe fatalističke orijentacije sadašnjosti.

Rothspan i Read (1996) navode da što osobe imaju izraženiju orijentaciju budućnosti, to više pokušavaju saznati podatke o seksualnoj prošlosti partnera. Naime, jednako kako su takvi pojedinci svjesni da njihovo sadašnje ponašanje rezultira određenim posljedicama u budućnosti, svjesni su i da ponašanja iz prošlosti rezultiraju

posljedicama u sadašnjosti, primjerice zaraženošću spolno prenosivim bolestima. Stoga osobe izražene orijentacije budućnosti pokušavaju procijeniti rizik stupanja u spolni odnos s novim partnerom temeljem njegovih prošlih ponašanja.

Temeljem opisanih odnosa vremenske perspektive i sklonosti rizičnim seksualnim ponašanjima, formulirani su cilj, problemi i hipoteze ovog istraživanja.

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Budući da je vremenska perspektiva noviji konstrukt u području socijalne psihologije, postoji relativno malo istraživanja koja ispituju odnos vremenske orijentacije i sklonosti rizičnim seksualnim ponašanjima. U Republici Hrvatskoj problem rizičnih seksualnih ponašanja mladih postaje sve aktualniji. Provede se mnogi programi s ciljem edukacije i prevencije nepoželjnih i štetnih oblika ponašanja, no vrlo često ne daju očekivane rezultate. Može se zaključiti da takvim programima nije obuhvaćen neki relevantan faktor koji utječe na upuštanje u rizična seksualna ponašanja. Vremenska perspektiva bi mogla biti jedan od tih faktora. Stoga je cilj ovog istraživanja ispitati odnos vremenske perspektive, spola i sklonosti rizičnim seksualnim ponašanjima. S obzirom na cilj istraživanja, postavljeni su sljedeći problemi:

1. Ispitati razlikuju li se muškarci i žene po izraženosti pojedine vremenske orijentacije, sklonosti rizičnim seksualnim ponašanjim, te komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa.

Hipoteza 1.1: Muškarci će, u odnosu na žene, postići veći rezultat na dimenziji hedonističke sadašnjosti, dok će žene postići viši rezultat od muškaraca na dimenziji budućnosti i dimenziji pozitivne prošlosti.

Hipoteza 1.2: Muškarci će izvještavati o više seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci i o više rizičnih seksualnih ponašanja od žena.

Hipoteza 1.3: Žene će biti sklonije komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa od muškaraca.

2. Ispitati razlikuju li se studenti, ovisno o dominantnoj vremenskoj orijentaciji, po sklonosti rizičnim seksualnim ponašanjima, uzevši u obzir spol sudionika.

Hipoteza 2.1: U skupini studenata s dominantnom orijentacijom budućnosti bit će najmanji postotak onih koji su stupili u spolne odnose, te će prosječno imati najmanje seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci.

Hipoteza 2.2: Povezanost vremenske orijentacije sadašnjosti (hedonistička) i broja seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci bit će slabija za žene nego za muškarce, dok će povezanost vremenske orijentacije budućnosti i broja seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci biti jača za žene, nego za muškarce.

Hipoteza 2.3: Muški sudionici s dominantnom orijentacijom sadašnjosti (hedonistička) imat će najveći broj seksualnih partnera, te najviši rezultat na većini čestica iz područja rizičnih seksualnih ponašanja.

3. Ispitati razlikuju li se studenti, ovisno o dominantnoj vremenskoj orijentaciji, po sklonosti komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa.

Hipoteza 3.1: Studenti s izraženom orijentacijom na budućnost bit će najskloniji komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa.

METODOLOGIJA

Sudionici

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 824 studenta Sveučilišta u Zagrebu. Od ukupnog broja sudionika, 62% čine studenti Filozofskog fakulteta ($n = 514$), 18.5% studenti Fakulteta elektrotehnike i računarstva ($n = 153$), 12.5% studenti Fakulteta prometnih znanosti ($n = 104$), te 4.9% studenti Fakulteta strojarstva i brodogradnje ($n = 41$). Sudionici su bili studenti prve (59.8%, $n = 496$), druge (32.7%, $n = 271$), treće (4.5%, $n = 37$), četvrte (0.8%, $n = 7$) i pete (0.5%, $n = 4$) godine studija. Uzorak čini 60.6% žena ($n = 499$) i 39.4% muškaraca ($n = 325$). Dob ispitanika bila je od 19 do 28 godina, s prosječnom dobi od 20.55 godina.

Mjerni instrumenti

1. Skala komunikacije s ciljem sigurnog spolnog odnosa (Health Protective Sexual Communication Scale - Catania, 1998)

Skala komunikacije s ciljem sigurnog spolnog odnosa je skala samoizvještaja kojom se procjenjuje koliko često sudionici razgovaraju o temama vezanim uz zaštitu

zdravlja s novim seksualnim partnerom prije stupanja u spolni odnos. Te teme obuhvaćaju kontracepciju, prakticiranje sigurnog spolnog odnosa te povijest stupanja u spolne odnose (npr. broj prethodnih partnera). Bitna razlika između komunikacije koja se ispituje ovom skalom u odnosu na seksualnu komunikaciju koju ispituju druge skale je u tome što je ovdje riječ o komunikaciji usmjerenoj na zaštitu zdravlja, dok ostale skale seksualne komunikacije većinom ispituju komunikaciju usmjerenu na povećanje seksualnog užitka (Catania, 1998). Postoje proširena, te kratka verzija HPSC skale, a prijašnji podaci pokazuju da rezultati na obje visoko koreliraju s visoko-rizičnim seksualnim ponašanjima poput promiskuitetnosti, nekorištenja kondoma i ostalih oblika kontracepcije (Catania, Coates i Kegeles, 1994). U ovom istraživanju korištena je proširena skala procjene od 10 čestica s četiri uporišne točke (1- nikada, 2 - ponekad, 3 - gotovo uvijek, 4 - uvijek). Ukupan rezultat dobiva se rekodiranjem, te potom zbrajanjem rezultata pojedinih čestica, pri čemu viši rezultat sugerira slabiju komunikaciju. Skala je za potrebe ovog istraživanja prevedena s engleskog jezika.

Skala je primjenjena na više različitih populacija (Catania, 1998). Pri tom je, ovisno o populaciji, Cronbachov alfa koeficijent varirao u rasponu od .55 do .88. Na uzorku studenata Sveučilišta u Zagrebu koji su stupili u spolne odnose dobiven je Cronbachov alfa koeficijent .86, što je u skladu s rezultatima dobivenim na engleskoj verziji skale.

Ispitana je i faktorska struktura rezultata na Skali komunikacije s ciljem sigurnog spolnog odnosa. U analizu su uključeni samo rezultati ispitanika koji imaju spolnog iskustva. Utvrđeno je postojanje jednog jasnog faktora, kojim je objašnjeno 45.36% ukupne varijance. Komunalitet svake pojedine čestice s tim faktorom bio je preko .46, a prosječna vrijednost komunaliteta iznosila je .58. Time su potvrđeni nalazi Catanie, Coates i Kegeles (1994).

Postoje određeni psihosocijalni korelati rezultata na ovoj skali. Kako navode Van der Straten, Catania i Pollack (1998), viši rezultat na HPSC skali je povezan s višom samoefikasnošću vezanom uz seksualne aktivnosti, konzistentnom upotrebom kondoma pri spolnom odnosu, te seksualnom asertivnošću. No, kako navode isti autori, postoji i snažna bihevioralna komponenta rezultata na HPSC skali. Osobe s visokim rezultatom izvještavaju o većoj ugodu prilikom korištenja kondoma, većem iskustvu u

zaštitnim seksualnim ponašanjima, te bihevioralnoj namjeri korištenja kondoma u budućnosti.

2. Pitanja iz područja rizičnih seksualnih ponašanja

Kako bi se ispitala sklonost sudionika rizičnim seksualnim ponašanjima, konstruirano je osam čestica koje ispituju iskustva vezana uz rizična seksualna ponašanja u posljednjih 12 mjeseci. Pitanja su bila sljedeća: „Jeste li imali spolni odnos bez kondoma?“, „Jeste li imali spolni odnos bez ikakvog oblika kontracepcije (prekinuti snošaj nije metoda kontracepcije)?“, „Jeste li platili za seks ili bili plaćeni za seks?“, „Jeste li imali spolni odnos, a da ste pritom bili pijani?“, „Jeste li stupili u spolni odnos dok ste bili pod utjecajem droga?“, „Jeste li imali 'seks za jednu noć'?“, „Jeste li sudjelovali u spolnom odnosu s više partnera istovremeno?“ te „Jeste li strahovali da Vam je partnerica trudna (muškarci)?/ Jeste li strahovali da ste trudni (žene)?“. Sudionici su odabirali jedan od ponuđenih odgovora („ne“, „jednom“, „više puta“, „svaki put“).

Uz navedena pitanja, postavljeno je i pitanje o broju seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci.

3. Zimbardov inventar vremenske perspektive (Zimbardo Time Perspective Inventory - ZTPI)

Zimbardov inventar vremenske perspektive je jedna od prvih skala koja integrira koncepte vremena i ličnosti (Brislin i Lo, 2006). Konačnoj verziji ZTPI-ja prethodila su višegodišnja istraživanja (Zimbardo i Boyd, 1999), a temeljena je na teorijskim pretpostavkama, intervjuima, fokus grupama, povratnim informacijama sudionika, te raznim psihometrijskim analizama. Konačna verzija ZTPI-ja, koja je korištena u ovom istraživanju, sastoji se od 56 čestica. One predstavljaju tvrdnje o uvjerenjima, preferencijama i vrijednostima pojedinaca. Sudionik izražava stupanj slaganja s pojedinom tvrdnjom na skali procjene s pet uporišnih točaka (1 - uopće se ne odnosi na mene, 3 - podjednako se odnosi i ne odnosi na mene, 5 - u potpunosti se odnosi na mene). Eksploratornom faktorskom analizom utvrđeno je postojanje pet faktora koji objašnjavaju 36% ukupne varijance (Zimbardo i Boyd, 1999). Analize za sve subskale provedene su na uzorku studenata prve godine Sveučilišta u San Franciscu. Rezultat za

svaku pojedinu subskalu izračunat je kao prosječna vrijednost rezultata na česticama subskale.

Prvi faktor je „prošlost-negativna“, a objašnjava 12.3% ukupne varijance. Ovaj faktor odražava općenito negativan stav prema vlastitoj prošlosti, pa subskalu ovog faktora čine čestice poput „Bolna iskustva iz prošlosti često se ponavljaju u mojim mislima“. Cronbachov alfa koeficijent za ovu skalu iznosio je .82. Subskala „prošlost – negativna“ sastoji se od 10 čestica.

Drugi faktor, kojim je objašnjeno 8.9% ukupne varijance, je faktor „sadašnjosti-hedonističke“. Ukazuje na bezbrižan stav prema životu i usmjerenost na trenutne užitke. Neke od čestica zasićenih ovim faktorom su „Kad bih mogao, živio bih svaki dan kao da mi je posljednji“ i „Ponašam se impulzivno“. Cronbachov alfa za skalu hedonističke sadašnjosti bio je .79. Spomenuta subskala sastoji se od 15 čestica.

„Budućnost“ se pokazala kao treći faktor, kojim je objašnjeno 6.3% ukupne varijance. Odražava usmjerenost na budućnost i veću sklonost planiranju, a primjer čestice zasićene ovim faktorom je „Vjerujem da bi dan trebalo svakog jutra unaprijed isplanirati“. Cronbachov alfa koeficijent za ovu skalu je iznosio .77. Subskala „budućnost“ sastoji se od 13 čestica.

Četvrti faktor, „prošlost-pozitivna“, odražava pozitivan stav prema prošlosti, te se pojedinci s visokim rezultatom na subskali pozitivne prošlosti rado prisjećaju prošlosti, pa je jedna od čestica koja ukazuje na ovu orijentaciju i čestica „Uživam u pričama o tome kako je bilo u 'dobra stara vremena““. Ovim faktorom objašnjeno je 4.5% ukupne varijance, a Cronbachov alfa koeficijent spomenute subskale je bio .80, a sadržavala je 9 čestica.

Posljednji faktor, kojim je objašnjeno 3.9% ukupne varijance, je faktor „sadašnjost-fatalistička“. Ukazuje na bespomoćnost i osjećaj nemoći u vezi kontroliranja svoje okoline. Čestica visoko zasićena ovim faktorom je npr. „Moj životni put kontroliraju sile na koje ne mogu utjecati“. Subskala sadašnjost-fatalistička imala je Cronbachov alfa koeficijent .74, a sastojala se od 9 čestica.

Kako bi se ispitala faktorska struktura Zimbardovog inventara vremenske perspektive na uzorku studenata Sveučilišta u Zagrebu, provedena je faktorska analiza. Keiser - Meyer - Olkinov test adekvatnosti uzorkovanja je iznosio .86. Eksploratornom faktorskom analizom glavnih komponenti, s korištenjem varimax rotacije, potvrđena je

petfaktorska struktura. Postotak ukupne objašnjenje varijance za prvih pet faktora iznosio je 37.74%. Komunalitet svake pojedine čestice s prvih pet faktora iznosio je .36, a prosječna vrijednost bila je .54.

Inventar korišten u ovom istraživanju na hrvatski jezik preveli su Bunjevac, Bokulić, Matić, Punek, Tomaš i Vrlec (2009), te provjerili valjanost i pouzdanost na uzorku od 438 studenata Sveučilišta u Zagrebu.

Osim primjenjenih instrumenata, prikupljeni su podaci o dobi, spolu, fakultetu, te godini studija. Sudionicima je postavljeno i pitanje jesu li do sada stupili u spolne odnose.

Postupak

Istraživanje je provedeno grupno, tijekom travnja i svibnja 2010., u prostorijama sportske dvorane „Martinovka“, te Fakulteta elektrotehnike i računarstva, Fakulteta strojarstva i brodogradnje te Fakulteta prometnih znanosti. Prije primjene ispitanicima je rečeno da se ispituju neka ponašanja i navike studenata. Objašnjeno je da je istraživanje u potpunosti anonimno, te da će rezultati biti korišteni isključivo u istraživačke svrhe. Ispitivanje je u prosjeku trajalo oko 20-ak minuta.

REZULTATI

U Tablici 1. prikazana je deskriptivna analiza rezultata sudionika na skalama Zimbardovog inventara vremenske perspektive (ZTPI).

Tablica 1.

Rezultati deskriptivne analize na skalama prošlosti - negativne, sadašnjosti - hedonističke, budućnosti, prošlosti - pozitivne i sadašnjosti - fatalističke.

<i>Faktor</i>	<i>Muškarci</i>			<i>Žene</i>			<i>Ukupno</i>		
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>
<i>Prošlost - negativna</i>	2.47	.681	294	2.53	.787	484	2.51	.749	780
<i>Prošlost - pozitivna</i>	3.41	.615	292	3.63	.670	493	3.55	.658	787
<i>Sadašnjost - hedonistička</i>	3.37	.581	289	3.45	.562	486	3.42	.571	777
<i>Sadašnjost - fatalistička</i>	2.64	.585	292	2.63	.583	486	2.63	.584	780
<i>Budućnost</i>	3.11	.581	287	3.36	.628	485	3.27	.623	774

M- aritmetička sredina, *SD*- standardna devijacija

Iz Tablice 1. vidljivo je da u ukupnom uzorku najviši rezultat ispitanici postižu na dimenziji vremenske orijentacije prošlost- pozitivna, što je u skladu s nalazima Zimbarda i Boyda (1999).

Spolne razlike u sklonosti rizičnim seksualnim ponašanjima, komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa te dominantnoj vremenskoj orijentaciji

Kako bi se odgovorilo na prvi problem, bilo je potrebno izračunati značajnosti razlika između muškaraca i žena na varijablama iz područja rizičnih seksualnih ponašanja, komunikacije s ciljem sigurnog spolnog odnosa te zastupljenosti pojedine vremenske orijentacije ovisno o spolu.

U skladu s Hipotezom 1.1. očekivan je veći rezultat muškaraca na dimenziji hedonistička sadašnjost. Kolmogorov - Smirnovljev testom testiran je normalitet distribucija varijabli vremenske orijentacije (prošlost - negativna, sadašnjost - hedonistička, budućnost, prošlost - pozitivna, sadašnjost - fatalistička), te je pokazano da je riječ o normalno distribuiranim varijablama, pa je provedba t - testa moguća. Provedenim t-testom za velike nezavisne uzorke nije utvrđeno postojanje statistički značajne razlike između muškaraca i žena na dimenziji hedonističke sadašnjosti ($t = -1.902$; $df = 773$; n.s.). Hipotezom 1.1. pretpostavljeno je i da će žene postići viši rezultat od muškaraca na dimenziji budućnosti i dimenziji pozitivne prošlosti, što je i potvrđeno. T -testom za velike nezavisne uzorke utvrđeno je postojanje statistički značajne razlike između muškaraca i žena na dimenziji budućnosti ($t = -5.538$; $df = 770$; $p < .01$; $d = 0,41$) u smjeru da su žene postigle viši rezultat na ovoj dimenziji, te dimenziji pozitivne prošlosti ($t = -4.638$; $df = 783$; $p < .01$; $d = 0.35$) također u korist žena. Stoga je hipoteza 1.1. djelomično potvrđena.

U daljnje analize seksualnih ponašanja uključeni su samo rezultati onih sudionika koji su do sada stupili u spolne odnose, a rezultati pokazuju da je 67.6% ($n = 560$) studenata, odnosno 71.4% ($n = 232$) ukupnog broja muških sudionika i 65.3 % ($n = 326$) ukupnog broja sudionica, do sada stupilo u spolne odnose.

Hipotezom 1.2. pretpostavljeno je da će muškarci izvještavati o više seksualnih partnera te više rizičnih seksualnih ponašanja u proteklih 12 mjeseci od žena. Studenti su u prosjeku u proteklih 12 mjeseci imali 2 seksualne partnerice ($M = 1.86$; $SD = 1.694$; raspon od 0 do 12 partnera), dok su studentice prosječno imale 1 partnera ($M = 1.22$; $SD = .707$; raspon od 0 do 5 partnera). Kako bismo utvrdili postoji li statistički

značajna razlika u broju seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci između muškaraca i žena, primjenjen je t - test za velike nezavisne uzorke. Prethodno je normalitet distribucije testiran Kolmogorov- smirnovljevim testom. Rezultati su pokazali postojanje statistički značajne razlike ($t = 6.118$, $df=535$, $p<.01$; $d = 0.53$), u smjeru da su muškarci imali više partnerica.

Tablica 3. sadrži podatke o prosječnim vrijednostima i standardnoj devijaciji varijabli iz područja rizičnih seksualnih ponašanja (u posljednjih 12 mjeseci), ovisno o spolu, dok se frekvencije odgovora po pojedinim česticama mogu vidjeti u Prilogu 1.

Tablica 3.

Prosječne vrijednosti i standardne devijacije varijabli iz područja rizičnog seksualnog ponašanja prema spolu.

	<i>Muškarci</i>			<i>Žene</i>		
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>
1. <i>Jeste li imali spolni odnos bez kondoma?</i>	2.20	1.022	229	2.31	1.058	321
2. <i>Jeste li imali spolni odnos bez ikakvog oblika kontracepcije (prekinuti snošaj nije metoda kontracepcije)?</i>	1.88	1.000	229	1.87	0.933	321
3. <i>Jeste li platili za seks ili bili plaćeni za seks?</i>	1.14	0.519	229	1.01	0.125	321
4. <i>Jeste li imali spolni odnos, a da ste pritom bili pijani?</i>	2.02	0.941	229	1.72	0.836	320
5. <i>Jeste li stupili u spolni odnos dok ste bili pod utjecajem droga?</i>	1.20	0.578	229	1.10	0.371	320
6. <i>Jeste li imali „seks za jednu noć“?</i>	1.84	0.915	229	1.23	0.502	319
7. <i>Jeste li sudjelovali u spolnom odnosu s više partnera istovremeno?</i>	1.11	0.392	229	1.02	0.157	320
8. <i>Jeste li strahovali da Vam je partnerica trudna (muškarci)?/ Jeste li strahovali da ste trudni (žene)?</i>	1.72	0.878	229	1.85	0.760	320

M- aritmetička sredina, *SD*- standardna devijacija, *n*- broj sudionika

Zbog razlike u varijanci između muškaraca i žena na pojedinim česticama, razlike na tim česticama su testirane Mann - Whitneyevim U - testom. Budući da nije bilo značajne razlike u varijancama muškog i ženskog dijela uzorka na prve dvije čestice, razlike na tim česticama su testirane t-testom za velike nezavisne uzorke. Muškarci su statistički značajno češće platili ili bili plaćeni za seks ($U = 34091.000$; $N1 = 229$; $N2 = 321$; $p<.01$), češće su stupali u spolni odnos, a da su pritom bili pijani ($U = 30434.000$; $N1 = 229$; $N2 = 321$; $p<.01$), češće su se upuštali u „seks za jednu noć“ ($U = 23484.000$; $N1 = 229$; $N2 = 321$; $p<.01$) i spolni odnos s više partnera istovremeno ($U = 34007.500$; $N1 = 229$; $N2 = 321$; $p<.01$). Žene su statistički značajno češće strahovale

da su trudne, nego što su muškarci strahovali da su im partnerice trudne ($U = 32190.500$; $N_1 = 229$; $N_2 = 321$; $p < 0.01$). Po čestini spolnih odnosa bez upotrebe kondoma ($t = -1.240$; $df = 548$; n.s.) ili ikakvog oblika kontracepcije ($t = 0.186$; $df = 548$; n.s.) nije utvrđena statistički značajna razlika između muškaraca i žena, kao niti po stupanju u spolni odnos pod utjecajem droga ($\chi^2 = 7.459$; $df = 3$; n.s.). Time je Hipoteza 1.2. potvrđena.

Hipotezom 1.3. pretpostavljeno je da će žene biti sklonije komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa. Rezultati potvrđuju hipotezu. Prosječna vrijednost rezultata ženskog dijela uzorka na Skali komunikacije s ciljem sigurnog spolnog odnosa iznosila je $M = 22.03$; $SD = 6.423$, dok je za muškarce ta vrijednost bila $M = 29.09$; $SD = 7.442$. Ova razlika se pokazala statistički značajnom ($t = 11.805$; $df = 541$; $p < .01$; $d = 1.018$). Važno je pritom naglasiti da veća vrijednost sugerira slabiju komunikaciju s ciljem sigurnog spolnog odnosa, odnosno veći rizik pri stupanju u spolni odnos.

Odnos dominantne vremenske orijentacije i sklonosti rizičnim seksualnim ponašanjima

Drugi problem bio je ispitati razlikuju li se studenti, ovisno o dominantnoj vremenskoj orijentaciji, po sklonosti rizičnim seksualnim ponašanjima, uzevši u obzir spol sudionika.

Hipoteza 2.1. predviđala je da će u skupini studenata s dominantnom orijentacijom budućnosti biti najmanji postotak onih koji su stupili u spolne odnose, te će prosječno imati najmanje seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci. Dominantna vremenska orijentacija je ona na čijoj je subskali pojedini ispitanik postigao najviši rezultat u odnosu na ostale subskale. U Tablici 4. prikazane su frekvencije i postoci onih koji jesu i nisu stupili u spolni odnos prema dominantnoj vremenskoj perspektivi.

Tablica 4.

Broj i postotak sudionika koji jesu ili nisu stupili u spolni odnos, prema dominantnoj vremenskoj orijentaciji.

Dominantna orijentacija	Jeste li do sada stupili u spolne odnose?				Ukupno n
	DA		NE		
	n	%	n	%	
<i>Prošlost- pozitivna</i>	195	65.7	102	34.3	297
<i>Prošlost- negativna</i>	23	65.7	12	34.3	35
<i>Sadašnjost- hedonistička</i>	156	75.4	51	24.6	207
<i>Sadašnjost- fatalistička</i>	13	81.3	3	18.8	16
<i>Budućnost</i>	91	59.9	61	40.1	152

n- broj sudionika, %- postotak sudionika

Provedenim χ^2 testom utvrđeno je postojanje statistički značajne razlike među skupinama različite dominantne vremenske orijentacije po tome jesu li ili nisu do sada stupili u spolni odnos ($\chi^2 = 11.774$, $df = 4$, $p < .05$;). Međutim, skupine dominantnih orijentacija budućnosti, te pozitivne i negativne prošlosti nisu se statistički značajno razlikovale po proporciji onih koji su do sada stupili u spolne odnose ($z = 1.99$; $p > .05$). Sudionici dominantne orijentacije hedonističke sadašnjosti su u statistički značajno većem postotku stupili u spolne odnose u odnosu na one dominantne orijentacije budućnosti ($z = -3.106$; $p < .01$), te pozitivne i negativne prošlosti ($z = -2.37$; $p < .01$). Oni dominantne orijentacije fatalističke sadašnjosti su također u statistički značajno većem postotku stupili u spolne odnose naspram onih dominantne orijentacije budućnosti ($z = -2.03$; $p < .01$).

U tablici 5. nalaze se podaci o prosječnom broju seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci, prema dominantnoj vremenskoj orijentaciji.

Tablica 5.

Prosječan broj seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci prema dominantnoj vremenskoj orijentaciji, ovisno o spolu.

Dominantna vremenska orijentacija	Koliko ste seksualnih partnera imali u posljednjih 12 mjeseci?					
	Muškarci			Žene		
	M	SD	n	M	SD	n
Prošlost- pozitivna	1.72	1.091	64	1.23	0.722	123
Prošlost- negativna	1.50	1.049	6	1.35	0.702	17
Sadašnjost- hedonistička	2.20	2.174	65	1.38	0.756	85
Sadašnjost- fatalistička	1.43	1.618	7	1.50	1.225	6
Budućnost	1.42	0.847	27	1.00	0.587	59

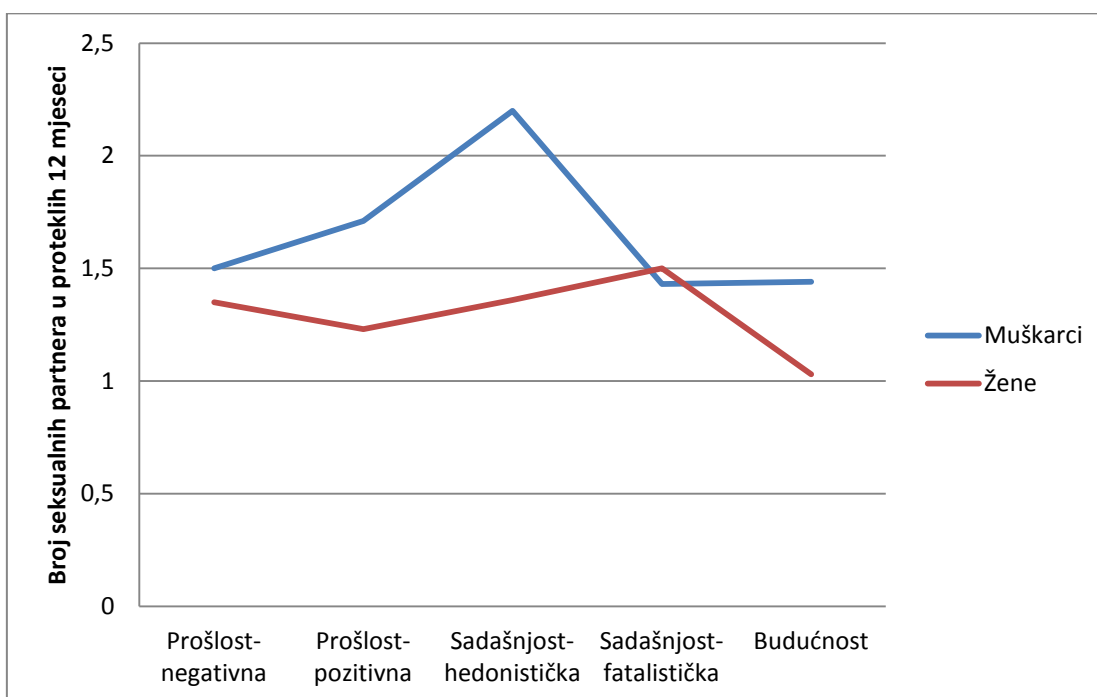
M- aritmetička sredina, SD- standardna devijacija, n- broj sudionika

Iako su osobe dominantne orijentacije budućnosti zaista imale najmanje partnera, u odnosu na ostale dominantne vremenske orijentacije nije bilo statistički značajne razlike ($F(8, 452) = .993$; n.s.). Stoga možemo reći da je hipoteza 2.1. djelomično potvrđena.

Hipotezom 2.2. predviđena je snaga povezanosti određene vremenske perspektive i broja seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci, za muškarce i za žene. Kako je već navedeno, skupina sudionika s dominantnom orijentacijom hedonističke sadašnjosti u prosjeku je imala najveći broj partnera u proteklih 12 mjeseci, dok ih je skupina s dominantnom orijentacijom budućnosti imala najmanje. Stoga je ispitana snaga povezanosti ove dvije ekstremne orijentacije i broja partnera. Kako je u hipotezi 2.2 istaknuto, pretpostavlja se da će povezanost vremenske orijentacije sadašnjosti (hedonistička) i broja seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci biti slabija za žene, nego za muškarce, dok će povezanost vremenske orijentacije budućnosti i broja seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci biti jača za žene, nego za muškarce. Korišten je Pearsonov koeficijent korelacije. Utvrđeno je da je s porastom rezultata na dimenziji hedonističke sadašnjosti došlo do većeg porasta broja partnera kod muškaraca ($r = .260$; $N = 192$; $p < .01$) nego kod žena ($r = .053$; $N = 315$; $p < .1$). Testiranjem značajnosti razlike između ovih koeficijenata korelacije pokazalo se da je riječ o statistički značajnoj razlici ($t = -2,87$; $p < .01$). U slučaju dimenzija budućnosti, zabilježen je suprotan rezultat. Utvrđeno je da, povećanjem rezultata na dimenziji budućnosti, kod

žena dolazi do statistički značajno jačeg smajenja broja partnera u proteklih 12 mjeseci ($r = -.154$; $N = 314$; $p < .01$), nego kod muškaraca ($r = -.057$; $N = 191$; $p > .1$). Razlika između ovih koeficijenata korelacije je statistički značajna ($t = 4,58$; $p < .01$). Hipoteza 2.2. je, dakle, potvrđena.

Hipoteza 2.3. pretpostavljala je da će muški sudionici s dominantnom orijentacijom sadašnjosti (hedonistička) imati najveći broj seksualnih partnera. U Tablici 5. prikazan je prosječan broj seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci ovisno o spolu i dominantnoj vremenskoj orijentaciji. Provedena je složena analiza varijance, kojom je utvrđeno postojanje značajnih glavnih efekata spola ($F(1,449) = 4.186$; $p < .05$; $R^2 = .09$) i dominantne vremenske orijentacije ($F(4,449) = 3.504$; $p < .01$, $R^2 = .03$) na broj partnera u proteklih 12 mjeseci, no interakcija se nije pokazala značajnom ($F(4,449) = 1.003$; $p > .1$, $R^2 = .09$) (Slika 1.). Post hoc Schefféovim testom utvrđeno je da, iako su muškarci hedonističke orijentacije sadašnjosti zaista imali najveći broj seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci, riječ je o statistički neznačajnoj razlici u odnosu na muške sudionika drugih dominantnih vremenskih orijentacija.

Slika 1. Prosječan broj seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci za skupine različite dominantne vremenske orijentacije.

Također je očekivano da će muški sudionici s izraženom orijentacijom hedonističke sadašnjosti na većini čestica iz područja rizičnih seksualnih ponašanja postići najviši rezultat. Zbog razlike u varijanci rezultata muškaraca i žena na pojedinim česticama iz područja rizičnih seksualnih ponašanja, statističke analize trebale bi se temeljiti na neparametrijskim postupcima. Međutim, budući da ne postoji neparametrijski ekvivalent složene analize varijance, ipak je provedena parametrijska složena analiza varijance. Kako je parametrijska statistika rigoroznija, dobivene razlike bi uz neparametrijske postupke vjerojatno bile izraženije. Rezultati provedene složene analize varijance prikazani su u Tablici 7. Rezultati ove analize varijance uzimaju se s rezervom, zbog malog broja sudionika u pojedinim kategorijama.

Tablica 6.

Rezultati složene analize varijance 2x5

	Izvor varijabiliteta	Suma kvadrata	Stupnjevi slobode	Varijanca	F - omjer	p	R ²
<i>Jeste li imali spolni odnos bez kondoma?</i>	<i>Spol</i>	2.531	1	2.531	2.294	.131	.005
	<i>Vremenska orijentacija</i>	5.720	4	1.430	1.296	.271	.011
	<i>Spol * vrem. orijent.</i>	1.076	4	0.269	0.244	.913	.002
<i>Jeste li imali spolni odnos bez ikakvog oblika kontracepcije (prekinuti snošaj nije metoda kontracepcije)?</i>	<i>Spol</i>	3.875	1	3.875	4.029	.045	.009
	<i>Vremenska orijentacija</i>	13.882	4	3.470	3.608	.007	.030
	<i>Spol * vrem. orijent.</i>	5.347	4	1.337	1.390	.236	.012
<i>Jeste li platili za seks ili bili plaćeni za seks?</i>	<i>Spol</i>	0.110	1	0.110	1.624	.203	.004
	<i>Vremenska orijentacija</i>	0.183	4	0.046	0.677	.608	.006
	<i>Spol * vrem. orijent.</i>	0.183	4	0.046	0.677	.608	.006
<i>Jeste li imali spolni odnos, a da ste pritom bili pijani?</i>	<i>Spol</i>	2.491	1	2.491	3.311	.069	.007
	<i>Vremenska orijentacija</i>	9.241	4	2.310	3.071	.016	.026
	<i>Spol * vrem. orijent.</i>	0.839	4	0.210	0.279	.892	.002
<i>Jeste li stupili u spolni odnos dok ste bili pod utjecajem droga?</i>	<i>Spol</i>	0.076	1	0.076	0.425	.515	.001
	<i>Vremenska orijentacija</i>	3.614	4	0.903	5.079	.001	.042
	<i>Spol * vrem. orijent.</i>	1.852	4	0.463	2.602	.035	.022
<i>Jeste li imali „seks za jednu noć“?</i>	<i>Spol</i>	3.799	1	3.799	8.463	.004	.018
	<i>Vremenska orijentacija</i>	11.048	4	2.762	6.152	.000	.051
	<i>Spol * vrem. orijent.</i>	6.422	4	1.606	3.576	.007	.030
<i>Jeste li sudjelovali u spolnom odnosu s više partnera istovremeno?</i>	<i>Spol</i>	0.083	1	0.083	1.341	.248	.003
	<i>Vremenska orijentacija</i>	0.529	4	0.132	2.135	.076	.018
	<i>Spol * vrem. orijent.</i>	0.416	4	0.104	1.678	.154	.014
<i>Jeste li strahovali da Vam je partnerica trudna (muškarci)?/ Jeste li strahovali da ste trudni (žene)?</i>	<i>Spol</i>	3.436	1	3.436	5.390	.021	.012
	<i>Vremenska orijentacija</i>	1.392	4	0.348	0.546	.702	.005
	<i>Spol * vrem. orijent.</i>	2.474	4	0.619	0.971	.423	.008

Na česticama „Jeste li platili za seks ili bili plaćeni za seks?“, „Jeste li imali spolni odnos, a da ste pritom bili pijani?“, „Jeste li imali 'seks za jednu noć'?“, te „Jeste li sudjelovali u spolnom odnosu s više partnera istovremeno?“ muški sudionici

dominantne orijentacije hedonističke sadašnjosti su zaista postigli statistički značajno najviši rezultat, što je utvrđeno provedenim post hoc Schefféovim testom. Time je hipoteza 2.3. djelomično potvrđena.

Odnos dominantne vremenske orijentacije i sklonosti komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa

Kako bismo utvrdili postoji li među studentima različitih dominantnih vremenskih orijentacija statistički značajna razlika u komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa, uzevši u obzir spol, provedena je složena analiza varijance. Rezultati upućuju na postojanje glavnih efekata spola ($F(4, 454) = 41.386; p < .01; R^2 = .084$) i dominantne vremenske orijentacije ($F(4, 454) = 5.315; p < .01; R^2 = .045$), no interakcija se nije pokazala značajnom ($F(4, 454) = 0.740; n.s.$). Schefféovim testom utvrđeno je da su komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa najviše skloni sudionici s dominantnom orijentacijom budućnosti, pozitivne i negativne prošlosti te fatalističke sadašnjosti, dok su komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa najmanje skloni pojedinci s orijentacijom hedonističke sadašnjosti. Pokazalo se da su žene statistički značajno sklonije komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa od muškaraca. Stoga je Hipoteza 3.1 potvrđena. Uz to, Pearsonov koeficijent korelacije između rezultata na Skali komunikacije s ciljem sigurnog spolnog odnosa te izraženosti dimenzije budućnosti ($r = -.325, p < .01$) i pozitivne prošlosti ($r = -.208; p < .01$) se pokazao statistički značajnim, u smjeru da je veća izraženost orijentacije na budućnost ili pozitivnu prošlost praćena poboljšanom komunikacijom s ciljem sigurnog spolnog odnosa. Za ostale faktore vremenske perspektive nije utvrđena statistički značajna povezanost s rezultatima na Skali komunikacije s ciljem sigurnog spolnog odnosa.

RASPRAVA

Cilj ovog istraživanja je bio ispitati odnos vremenske perspektive, spola i sklonosti rizičnim seksualnim ponašanjima.

Hipotezom 1.1. pretpostavljeno je da će muškarci postići veći rezultat od žena na dimenziji hedonističke sadašnjosti, međutim to nije potvrđeno. Budući da je riječ o studentskoj populaciji, vjerojatno je uzorak selekcioniran s obzirom na hedonističku sadašnjost. Naime, osobe izrazito visoke hedonističke sadašnjosti u svom obrazovanju vjerojatno nisu niti došle do razine fakulteta, jer obrazovni sustav na određeni način penalizira hedonističku orijentaciju sadašnjosti. Osim što obrazovanje podrazumijeva planiranje i postavljanje ciljeva, nužno je i odvojiti vrijeme za učenje, iako bi u tom trenutku neka druga aktivnost možda bila ugodnija. Stoga, što je viša razina obrazovanja, izgledno je da je manja zastupljenost hedonističke orijentacije sadašnjosti. Iz toga proizlazi da, iako postoji vjerojatnost da je u općoj populaciji hedonistička sadašnjost zastupljenija kod muškaraca, u studentskoj populaciji je situacija drugačija, budući da su muškarci izražene hedonističke orijentacije u većoj mjeri odustajali od daljnjeg obrazovanja u odnosu na svoje vršnjake drugih orijentacija. No, ne samo da nije utvrđena značajna razlika između muškaraca i žena na dimenziji hedonističke sadašnjosti, već postoji trend viših rezultata u korist žena. Vjerujemo da je takav trend posljedica strukture uzorka. Naime, većina muških sudionika su polaznici tehničkih fakulteta (Fakultet elektrotehnike i računarstva, te Fakultet strojarstva i brodogradnje), dok je glavnina sudionica s Filozofskog fakulteta. Pretpostavlja se da postoje značajne razlike u ličnosti koje utječu na odabir fakulteta, posebice tako različitih usmjerenja kao što su npr. Filozofski fakultet i Fakultet elektrotehnike i računarstva. Stoga trend većeg rezultata na dimenziji hedonističke sadašnjosti pripisujemo karakteristikama uzorka. No, ovakav rezultat je djelom posljedica stila odgovaranja muškaraca i žena. Detaljnijim uvidom u prosječne vrijednosti pojedinih vremenskih orijentacija ovisno o spolu, može se zamijetiti da su žene na svim dimenzijama (osim fatalističke sadašnjosti gdje je rezultat podjednak) postigle viši rezultat. Pretpostavlja se da su sudionice ovog istraživanja sklonije davanju ekstremnih odgovora od sudionika, koji su u većoj mjeri davali neutralne odgovore.

Hipotezom 1.1. također je pretpostavljeno da će žene postići viši rezultat od muškaraca na dimenzijama budućnosti i pozitivne prošlosti, što je i potvrđeno. Takav

nalaz podupiru i rezultati Zimbarda i Boyda (1999). Riječ je o posljedici socijalizacije. Kao što su pretpostavili Goldberg i Maslach (1996), osobe više uključene u obiteljske rituale, te općenito povezanije sa svojom obitelji će biti sklonije orijentaciji pozitivne prošlosti, ali i budućnosti. Kao što je poznato, socijalizacijske norme se razlikuju za dječake i djevojčice. Od djevojčica se očekuju da više pomažu u kući, budu uključeni u obiteljske aktivnosti te kasnije održavaju prisnije odnose s obitelji nego dječaci. Uz to, od djevojčica se očekuju da budu i bolje učenice, a obrazovni sustav je takav da potiče planiranje, usmjeravanje na ciljeve i ovisnost o nagradama, što su sve karakteristike orijentacije na budućnost. Sve to rezultira izraženijim orijentacijama pozitivne prošlosti i budućnosti.

Rezultati ovog istraživanja potvrdili su pretpostavke hipoteze 1.2. da su muškarci imali veći broj seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci nego žene. Ovaj nalaz također djelomično pripisujemo utjecaju socijalizacije. Naime, smatra se socijalno poželjnim za muškarca da ima nešto više seksualnih partnera nego što je to poželjno za ženu. Stoga je na rezultate utjecaja vjerojatno imao i element socijalno poželjnog odgovaranja.

Općenito gledano, od rizičnih seksualnih ponašanja najzastupljenijim se pokazao spolni odnos bez kondoma, a slijede spolni odnos bez ikakvog oblika kontracepcije kod žena, te stupanje u spolne odnose pod utjecajem alkohola kod muškaraca. Riječ je o vrlo zabrinjavajućim podacima, budući da je kondom jedina pouzdana metoda zaštite od spolno prenosivih bolesti. No, ohrabrujuć je podatak da su rizična seksualna ponašanja u našem uzorku općenito relativno slabo zastupljena: prosječne vrijednosti učestalosti takvih ponašanja kreću se između 1,01 i 2,31 (1 – nikad, 2 – jednom, 3 – više puta, 4 – svaki put). Kao što je i očekivano, muškarci su postigli veći rezultat na većini čestica rizičnog seksualnog ponašanja. Takav nalaz u skladu je s dosadašnjim istraživanjima (Gálvez- Buccollini i sur., 2009). Muškarci i žene se nisu razlikovali po pitanju upotrebe kondoma ili drugog oblika kontracepcije. Ovakav nalaz je sasvim logičan, budući da u spolni odnos stupaju i muškarac i žena pa bi rezultati vezani uz upotrebu kontracepcije u populaciji za muškarce i žene trebali biti podjednaki. Razlika između muškaraca i žena nije zamijećena niti po pitanju stupanja u spolni odnos pod utjecajem droge, što je vjerojatno posljedica općenito niske učestalosti ovakvog ponašanja u uzorku. Žene su značajno češće strahovale da su trudne, nego što su muškarci strahovali

da su im partnerice trudne. Moguće je da partneri često nisu niti bili upoznati sa situacijom kada je partnerica strahovala da je trudna. Istovremeno, trudnoća se i dalje u društvu češće smatra ženskim problemom nego problemom oba partnera, pa je razumljivo da je strah od trudnoće prisutniji kod žena, iako možda neutemeljen. Muškarci su češće platili ili bili plaćeni za seks, s tim da kod žena takav oblik rizičnog ponašanja gotovo i nije zabilježen, češće su stupali u spolni odnos pijani, te češće sudjelovali u spolnom odnosu s više partnera istovremeno, kao i u 'seksu za jednu noć'. Riječ je opet o utjecaju socijalnih normi na ponašanje. Primjerice, 'seks za jednu noć' ili opijanje do stanja pijanstva smatraju se daleko nepoželjnijim ponašanjima za žene nego za muškarce, pa stoga one i rjeđe prakticiraju ovakva ponašanja.

Provedenim analizama rezultata utvrđeno je da je podjednak postotak muškaraca i žena do sada stupio u spolne odnose. Nepostojanje razlike vjerojatno je posljedica raspona dobi sudionika. Naime, riječ je o studentskoj populaciji mlađe odrasle dobi, te je većina sudionika do sada stupila u spolne odnose. Da je istraživanje provedeno, primjerice, na uzorku iz srednjoškolske populacije, vjerojatno bi se pokazalo da su muškarci u većem postotku do sada stupili u spolne odnose. Najveći postotak seksualno iskusnih sudionika bio je u skupini s dominantnom orijentacijom hedonističke sadašnjosti, a najmanje u skupinama dominantnih orijentacija budućnosti, te prošlosti (pozitivne i negativne), čime je hipoteza 2.1. djelomično potvrđena. Ovakav nalaz je i očekivan, s obzirom da su osobe hedonističke orijentacije sadašnjosti sklone prepuštanju trenutnim porivima i užicima, pa u situacijama kada su u prilici stupiti u spolni odnos ne odgađaju takvu mogućnost zbog faktora poput neadekvatnog partnera, prekratkog trajanja veze itd. Iako je hipotezom 2.1. pretpostavljeno postojanje razlike između skupina različitih dominantnih orijentacija u broju partnera u proteklih 12 mjeseci, u smjeru da će oni orijentirani na budućnost imati najmanje partnera, razlika se nije pokazala statistički značajnom. Ovakav rezultat vjerojatno je posljedica općenito relativno malog broja partnera u proteklih 12 mjeseci u cijelokupnom uzorku.

Hipotezom 2.2. pretpostavljeno je da će povezanost vremenske orijentacije sadašnjosti (hedonistička) i broja seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci biti slabija za žene, nego za muškarce, dok će povezanost vremenske orijentacije budućnosti i broja seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci biti jača za žene, nego za muškarce. Žene su pod prilično snažnim socijalizacijskim pritiskom da imaju relativno malo seksualnih

partnera u odnosu na muškarce. Stoga, upravo je taj socijalizacijski utjecaj ono što ograničava žene da nemaju više partnera, iako bi ih, bez tog utjecaja, one s hedonističkom orijentacijom sadašnjosti možda imale više. No, vremenska orijentacija dolazi do izražaja u slučaju orijentacije na budućnost koja rezultira smanjenim brojem partnera. Budući da u tom slučaju ne dolazi do sukoba s društveno nametnutim normama, ono što utječe na smanjeni broj partnera je uglavnom vremenska orijentacija. S druge strane, za muškarce je socijalno prihvatljivo da imaju nešto više partnera, pa dolazi do facilitirajućeg učinka hedonističke orijentacije sadašnjosti na društveno nametnutu normu većeg broja partnera. Takav obrazac rezultata dobiven je i ovim istraživanjem, pa je hipoteza 2.2. potvrđena.

U skladu s hipotezom 2.3. pretpostavljeno je da će muški sudionici s izraženom orijentacijom sadašnjosti (hedonistička) imati najveći broj seksualnih partnera, te najviši rezultat na većini čestica iz područja rizičnih seksualnih ponašanja. Provedenom složenom 2x5 analizom varijance za rezultate na česticama iz područja rizičnih seksualnih ponašanja nije utvrđeno postojanje niti jedne interakcije, izuzev za česticu „Jeste li imali 'seks za jednu noć'?“. Najviši rezultat su postigli muški sudionici hedonističke orijentacije sadašnjosti, slijede muški sudionici dominantne orijentacije pozitivne prošlosti, te fatalističke sadašnjosti. Sudionice i sudionici dominantne orijentacije fatalističke sadašnjosti gotovo se nisu razlikovali po učestalosti prakticiranja 'seksa za jednu noć', a slijede ih žene s dominantnom orijentacijom negativne prošlosti i hedonističke sadašnjosti, među kojima nije bilo razlike. Najrjeđe su se u ovakav oblik rizičnog seksualnog ponašanja upuštali muškarci s orijentacijom prošlosti negativne, te žene s orijentacijom budućnosti i fatalističke sadašnjosti, a navedene skupine su postigle gotovo identičan rezultat. Zanimljivo je da je drugačiji obrazac utvrđen za muškarce i žene. U skupini žena, ovakvom obliku rizičnog ponašanja su najsklonije ispitanice dominantne orijentacije sadašnjosti – fatalističke, a najmanje sklone one dominantne orijentacije budućnosti i prošlosti pozitivne, dok su kod muškaraca najčešće ovakvo ponašanje prakticirali oni dominantne orijentacije hedonističke sadašnjosti, a najrjeđe oni negativne prošlosti. S obzirom na ovakav rezultat, može se zaključiti da su u podlozi motivacije za upuštanje u 'seks za jednu noć' kod muškaraca i žena drugačiji faktori. Iako su potrebna daljnja istraživanja na ovu temu, postoji mogućnost da kod žena bitnu ulogu

igra sniženo samopouzdanje, karakteristično za orijentaciju fatalističke sadašnjosti, dok je kod muškaraca to želja za užitkom, svojstvena orijentaciji hedonističke sadašnjosti.

Prema prijašnjim istraživanjima, žene su sklonije komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa (Catania, 1998), a s time u skladu je formirana i hipoteza 1.3. Rezultati ovog istraživanja podupiru takvu pretpostavku. Moguće je da je ovakav nalaz posljedica učenja u ranoj dobi. Naime, prema Tsvakayi Kapungu (2010), tokom odrastanja djevojčice više razgovaraju o temama vezanim u spolnost s roditeljima, posebice majkama, nastavnicama i prijateljima. U njihovom odgoju se više naglašava važnost zaštitnih ponašanja povezanih sa spolnošću. Zbog veće slobode u komunikaciji vezanoj uz seksualne teme, koja može proizaći iz ranije navedenih obrazaca, žene su spremnije propitivati o partnerovoj seksualnoj prošlosti i pregovarati o kontracepciji nego muškarci. Uočeno je da žene više brinu i o mogućnosti neželjene trudnoće, stoga je razumljivo da više brinu i o seksualnoj prošlosti potencijalnog partnera. Također, utvrđeno je da su komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa najsklonije osobe dominantne orijentacije budućnosti, a najmanje sklone one s orijentacijom hedonističke sadašnjosti, što potvrđuje hipotezu 3.1. Nalaz podupiru i rezultati Rothspan i Read (1996).

Metodološki nedostaci i preporuke za buduća istraživanja

Osnovni nedostatak ovog istraživanja je struktura uzorka. Za pretpostaviti je da se studenti razlikuju od opće populacije u izraženosti pojedinih dimenzija vremenske perspektive, posebice orijentacije na budućnost. Stoga bi istraživanje trebalo replicirati na uzorku iz opće populacije. Također, struktura uzorka je takva da je većina sudionica s Filozofskog fakulteta, dok su sudionici pretežno s fakulteta tehničkih usmjerenja. Vjerojatno postoje određene razlike između studenata tako različitih fakulteta u određenim karakteristikama ličnosti, pa bi bilo uputno u sljedećim istraživanjima koristiti uzorke uravnoteženije strukture. Navedeni nedostaci ograničavaju mogućnost generalizacije.

Veličina uzorka može se smatrati i prednošću i nedostatkom. S obzirom da je uzorak prilično velik, vjerojatno prilično dobro reprezentira studentsku populaciju fakulteta uključenih u istraživanje. To doprinosi mogućnosti generalizacije na opću studentsku populaciju. Međutim, veličina uzorka je ujedno i nedostatak, budući da se na velikom uzorku i vrlo male razlike pokazuju značajnima. Stoga je koristan podatak o

veličini efekta određene razlike. No, veličine efekta ispitivanih pojava pokazale su se zadovoljavajućima.

Nacrt ovog istraživanja bio je korelacijski, što znači da je mogućnost zaključivanja ograničena. Ne može se govoriti o uzročno – posljedičnim vezama, stoga bi u budućim istraživanjima korisno bilo primjeniti nacрте koji omogućavaju takvo zaključivanje.

U istraživanjima koja se bave osjetljivijom tematikom, poput seksualnog ponašanja, uvijek postoji opasnost da unatoč zajamčenoj anonimnosti, ispitanici neće u potpunosti iskreno odgovarati. Međutim, vjerojatnije je da će davati socijalno poželjne odgovore nego da će uveličavati svoju sklonost rizičnom seksualnom ponašanju. Stoga su se vjerojatno opaženi efekti pokazali manjima nego što u stvarnosti zaista jesu.

Problem svih istraživanja koja se oslanjaju na samoizvještaje o određenoj vrsti ponašanja, u našem slučaju rizičnog seksualnog ponašanja, susreću se s problemom točnosti dosjećanja sudionika o tom koliko su se često upuštali u određeno ponašanje. No, budući da je nemoguće sustavno opažati upuštanje ispitanika u rizična seksualna ponašanja, alternativa trenutno ne postoji.

Mogući problem je i motivacija studenata da daju precizne i točne odgovore. Naime, budući da sudionici ni na koji način nisu dobili kompenzaciju za sudjelovanje u istraživanju, upitno je koliko su bili koncentrirani i trudili se dati precizne i točne odgovore.

Razumijevanje individualnih razlika koje utječu na sklonost rizičnim seksualnim ponašnjima otvara mogućnost modifikacije preventivnih programa usmjerenih na mlađu populaciju. Naime, unatoč povećanoj svijesti o spolno prenosivim bolestima, preventivni programi i dalje nisu dovoljno učinkoviti. Ukoliko bi se pri stvaranju takvih programa u obzir uzele razlike u shvaćanjim i doživljavanju svijeta koje proizlaze iz različitih vremenski orijentacija, program bi se mogao prilagoditi zahtjevima najugroženiji skupina. Primjerice, isticanje negativnih posljedica koje će se pokazati daleko u budućnosti vjerojatno će imati malo utjecaja na osobu izrazite orijentacije hedonističke sadašnjosti, a upravo su ti pojedinci najugroženiji.

Veza između vremenske perspektive i sklonosti rizičnim seksualnim ponašnjima i dalje nije sasvim razjašnjena. Moguće je da je određena vremenska orijentacija antecedent rizičnog spolnog ponašnja, ali je jednako tako moguće da djeluje

kao facilitator ili da je posljedica određenog stila života. Stoga bi se buduća istraživanja trebala orijentirati na utvrđivanje smjera kauzalnosti između ovih konstrukata. Također, buduća istraživanja trebala bi se baviti detaljnijim ispitivanjem sklonosti komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa kao važnim zaštitnim ponašanjem u seksualnom životu.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos vremenske perspektive, spola i sklonosti rizičnim seksualnim ponašanjima. Istraživanje je provedeno na uzorku od 824 studenta Sveučilišta u Zagrebu, prosječne dobi 20,55 godina.

Prvi problem bio je ispitati razlikuju li se muškarci i žene po sklonosti rizičnim seksualnim ponašanjima, komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa te dominantnoj vremenskoj orijentaciji. Pretpostavljeno je da će muškarci postići viši rezultat na dimenziji hedonističke sadašnjosti od žena, a da će žene postići viši rezultat na dimenzijama budućnosti i pozitivne prošlosti. Iako muškarci nisu postigli viši rezultat na dimenziji hedonističke sadašnjosti, žene su zaista postigle viši rezultat na dimenzijama budućnosti i pozitivne prošlosti. Također, pretpostavljeno je da će muškarci biti skloniji rizičnim seksualnim ponašanjima, te da će izvještavati o više seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci od žena. Rezultati su u potpunosti potvrdili ovu hipotezu, budući da su muškarci postigli viši rezultat od žena na većini čestica kojima se ispitivala sklonost rizičnim seksualnim ponašanjima, a izvještavali su i o više seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci. Pretpostavka da će žene biti sklonije komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa je također potvrđena.

Drugi problem bio je ispitati razlikuju li se studenti, ovisno o dominantnoj vremenskoj orijentaciji, po sklonosti rizičnim seksualnim ponašanjima, uzevši u obzir spol sudionika. Prva hipoteza bila je da će povezanost vremenske orijentacije hedonističke sadašnjosti i broja seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci biti slabija za žene nego za muškarce, a da će povezanost vremenske orijentacije budućnosti i broja seksualnih partnera u proteklih 12 mjeseci biti jača za žene, nego za muškarce, te je ova hipoteza u potpunosti potvrđena. Sljedećom hipotezom je pretpostavljeno da će u skupini studenata s izraženom orijentacijom budućnosti biti najmanji postotak onih koji su stupili u spolne odnose, te će prosječno imati najmanje seksualnih partnera u

proteklih 12 mjeseci. Ova hipoteza je djelomično potvrđena, budući da između skupina dominantne orijentacije budućnosti, te pozitivne i negativne prošlosti nije utvrđeno postojanje statistički značajne razlike po broju onih koji jesu i nisu stupili u spolne odnose. Pretpostavljeno je i da će muški sudionici s izraženom orijentacijom sadašnjosti (hedonistička) imati najveći broj seksualnih partnera, te najviši rezultat na većini čestica iz područja rizičnih seksualnih ponašanja. Muški ispitanici s dominantnom orijentacijom hedonističke sadašnjosti uistinu su izvještavali o najviše partnera u proteklih 12 mjeseci, međutim riječ je o statistički neznajnoj razlici. No, na nekim česticama iz područja rizičnih seksualnih ponašanja je ova skupina ispitanika zaista postigla statistički značajno najviši rezultat, pa možemo reći da je ova hipoteza djelomično potvrđena. Hipoteza, kojom je pretpostavljeno da će studenti s izraženom orijentacijom na budućnost biti najskloniji komunikaciji s ciljem sigurnog spolnog odnosa je djelomično potvrđena. Naime, iako su studenti dominantne orijentacije budućnosti postigli najbolji rezultat na Skali komunikacije s ciljem sigurnog spolnog odnosa, statistički značajno su se razlikovali samo u odnosu na skupinu dominantne orijentacije hedonističke sadašnjosti.

Ovim istraživanjem naglašena je važnost razumijevanja individualnih razlika, posebice dominantne vremenske orijentacije, u svrhu prevencije rizičnih seksualnih ponašanja kod mladih. Modifikacijom preventivnih programa, kako bi se u obzir uzele i vremenske orijentacije skupina najsklonijih rizičnim seksualnim ponašanjima, vjerojatno bi se u većoj mjeri postigao željeni efekt.

LITERATURA

Boyd, J.N. i Zimbardo, P.G. (2005). Time perspective, health, and risk taking. U: Strathman, A. i Joireman, J. (Ur.), *Understanding Behavior in the Context of Time: Theory, Research, and Applications*, Erlbaum, Mahwah, NJ, 85-107.

Brislin, R. W. i Lo, K. D. (2006). Culture, Personality, and People's Uses of Time: Key Interrelationships. U: Thomas, J. C. i Segal, D. L. (Ur.). *Comprehensive Handbook of Personality and Psychopathology, Vol.1*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Brown, J. L. (2007). Alcohol Use, Partner Type, and Risky Sexual Behavior Among College Students: Findings from an Event-Level Study. *Addict Behavior, Vol. 32, No. 12*, 2940 - 2952.

Bunjevac, T., Bokulić, M., Matić, J., Punek, J., Tomaš, T. i Vrlec, A. (2009). Zimbardov inventar vremenske perspektive. Neobjavljeni znanstveni rad.

Burns, M. J. i Dillon, F. R. (2005). AIDS Health Locus of Control, Self-Efficacy for Safer Sexual Practices, and Future Time Orientation as Predictors of Condom Use in African American College Students. *Journal of Black Psychology, Vol. 31, No. 2*, 172 – 188.

Catania, J. A., Dolcini, M. M., Coates, T. J., Kegeles, S. M., Greenblatt, R. M., Puckett, S., Corman, M. i Miller, J. (1989). Predictors of Condom Use and Multiple Partnered Sex Among Sexually- Active Adolescent Women: Implications for AIDS- Related Helath Interventions. *The Journal of Sex Research, Vol. 26, No. 4*, 514 – 524.

Catania, J., Coates, T. i Kegeles, S. (1994). A test of the AIDS risk reduction model: Psychosocial correlates of condom use in the AMEN cohort survey. *Health Psychology, Vol. 13*, 1-8.

Catania, J.A. (1998). Health Protective Sexual Communication Scale. U: Davis, C.M., Yarber, W.L., Bauserman, R. (Ur.), *Handbook of Sexuality- Related Measures*, Sage-USA, 544-547.

Crockett, R.A., Weinman, J., Hankins, M. i Marteau, T. (2009). Time orientation and health-related behaviour: Measurement in general population samples. *Psychology and Health, Vol.24, No. 3*, 333-350.

Dodge, B., Reece, M., Cole, S. L. i Sandfort, T. G. M. (2004). Sexual Compulsivity Among Heterosexual College Students. *The Journal of Sex Research, Vol. 41, No. 4*, 343 – 350.

Gálvez - Buccollini, J. A., DeLea, S., Herrera, P. M., Gilman, R. H. i Paz-Soldan, V. (2009). Sexual behavior and drug consumption among young adults in a shantytown in Lima, Peru. *BMC Public Health, Vol. 9*.

Goldberg, J. i Maslach, C. (1996). *Understanding time: Connections between the past and the future*. Neobjavljeni znanstveni rad prezentiran na godišnjoj konvenciji Western Psychological Association, San Jose, Kalifornija.

Gullette, D. L. i Lyons, M. A. (2006). Sensation Seeking, Self-Esteem, and Unprotected Sex in College Students. *Journal of The Association of Nurses in AIDS Care, Vol. 17, No. 5*, 23 – 31.

Henson, J.M., Carey, M.P., Carey, K.B. i Maisto, S.A. (2006). Associations Among Health Behaviors and Time Perspective in Young Adults: Model Testing with Bootstrapping Replication. *Journal of Behavioral Medicine, Vol. 29, No. 2*, 127-137.

Keough, K.A., Zimbardo, P.G. i Boyd, J.N. (1999). Who's Smoking, Drinking, and Using Drugs? Time Perspective as a Predictor of Substance Use. *Basic and Applied Social Psychology, Vol. 21, No. 2.*, 149-164.

Lehrer, J. A., Shrier, L. A., Gortmaker S. i Buka, S. (2006). Depressive Symptoms as a Longitudinal Predictor of Sexual Risk Behaviors Among US Middle and High School Students. *Pediatrics*, Vol. 118, 189 – 200.

Nurmi, J. (1991). How do adolescents see their future? A review of the development of future orientation and planning. *Developmental Review*, 11, 1-59.

Orbell, S., Perugini, M. i Rakow, T. (2004). Individual Differences in Sensitivity to Health Communications: Consideration of Future Consequences. *Health Psychology*, Vol. 23, No. 4, 388 – 396.

Pylychuk, R. i Marston, C. (2008). Factors Associated with Sexual Risk Behaviour Among Young People in Ukraine. *Central European Journal of Public Health*, Vol. 16, No. 4, 165 – 174.

Raj, A. (1996). Identification of Social Cognitive Variables as Predictors of Safer Sex Behavior and Intent in Heterosexual College Students. *Journal of Sex & Marital Therapy*, Vol. 22, No. 4, 247 – 258.

Richard, R., Van der Pligt, J. i De Vries, N. (1996). Anticipated Regret and Time Perspective: Changing Sexual Risk-taking Behavior. *Journal of Behavioral Decision Making*. Vol. 9. 185 – 199.

Robbins, R. N. i Bryan, A. (2004). Relationships Between Future Orientation, Impulsive Sensation Seeking, and Risk Behavior Among Adjudicated Adolescents. *Journal of Adolescent Research*, Vol. 19, No. 4, 428 – 445.

Rothspan, S. i Read, S.J. (1996). Present Versus Future Time Perspective and HIV Risk Among Heterosexual College Students. *Health Psychology*, Vol.15, No.2, 131-134.

Sael, D. W. i Agostinelli, G. (1994). Individual differences associated with high-risk sexual behaviour: Implications for intervention programmes. *AIDS Care*, Vol. 6, No. 4, 393 – 397.

Siegel, D. M. Klein, D. I. i Roghmann, K. J. (1999). Sexual Behavior, Contraception, and Risk Among College Students. *Journal of Adolescent Health, Vol. 25*, 336 – 343.

Štulhofer, A., Jureša, V. i Mamula, M. (2000). Problematični užici: rizično seksualno ponašanje u kasnoj adolescenciji. *Društvena istraživanja, br. 6 (50)*, 847- 866.

Tapert, S. F., Aarons, G. A., Sedlar, G. R. i Brown, S. A. (2001). Adolescent Substance Use and Sexual Risk-Taking Behavior. *Journal of Adolescent Health, Vol. 28*, 181 -189.

Tsvakayi Kapungu, C., Baptiste, D., Holmbeck, G., McBride, C. , Robinson-Brown, M., Sturdivant, A., Crown, L. I Paikoff, R. (2010). Beyond the "Birds and the Bees": Gender Differences in Sex-Related Communication Among Urban African-American Adolescents. *Family Process, Vol. 49, No. 2*, 251 – 264.

Van der Straten, A., Catania, J. A. i Pollack, L. (1998). Psychosocial Correlates of Health-Protective Sexual Communication with New Sexual Partners: The National AIDS Behavioral Survey. *AIDS and Behavior, Vol. 2, No. 3*, 213 – 227.

Zimbardo, P. i Boyd, J. (2008). *The Time Paradox: The New Psychology of Time*. New York: Free Press.

Zimbardo, P.G., Boyd, J.N. (1999). Putting Time in Perspective: A Valid, Reliable Individual- Differences Metric. *Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 77, No.6*, 1271-1288.

Prilog 1.

Frekvencije pojedinih odgovora muškarac i žena na česticama iz područja rizičnih seksualnih ponašanja

	<i>Muškarci</i>				<i>Žene</i>			
	<i>ne</i>	<i>jednom</i>	<i>više puta</i>	<i>svaki put</i>	<i>ne</i>	<i>jednom</i>	<i>više puta</i>	<i>svaki put</i>
<i>Jeste li imali spolni odnos bez kondoma?</i>	82	32	89	19	107	46	130	38
<i>Jeste li imali spolni odnos bez ikakvog oblika kontracepcije (prekinuti snošaj nije metoda kontracepcije)?</i>	119	28	72	10	170	36	103	12
<i>Jeste li platili za seks ili bili plaćeni za seks?</i>	211	7	8	3	319	1	1	/
<i>Jeste li imali spolni odnos, a da ste pritom bili pijani?</i>	93	45	85	6	169	72	79	/
<i>Jeste li stupili u spolni odnos dok ste bili pod utjecajem droga?</i>	202	11	14	2	297	15	8	/
<i>Jeste li imali „seks za jednu noć“?</i>	113	44	68	4	258	49	12	/
<i>Jeste li sudjelovali u spolnom odnosu s više partnera istovremeno?</i>	209	14	6	/	315	4	1	/
<i>Jeste li strahovali da Vam je partnerica trudna (muškarci)/ Jeste li strahovali da ste trudni (žene)?</i>	117	69	32	11	116	138	63	3